

Lærervejledning: Kvindeliv – Ud af skyggen

Vi glæder os til at byde dig og dine elever velkommen til *Kvindelig – Ud af skyggen* på Arbejdermuseet.

Lærervejledningen er udarbejdet med det formål at styrke og konsolidere elevernes læring ved at skabe sammenhæng mellem undervisningen på gymnasiet og undervisningen på Arbejdermuseet. Lærervejledningen indeholder idéer til øvelser og materialer, I med fordel kan undersøge og arbejde med både før og efter jeres besøg på Arbejdermuseet for at fæstne elevernes læring.

I indeværende lærervejledning finder du:

- Kort introduktion til undervisning på Arbejdermuseet
- Læringsmål for forløbet
- Idéer til forberedelsesmateriale og -øvelser
- Idéer til konsolidering af viden og videre arbejde efter besøg på Arbejdermuseet
- Idéer til temaer, I kan arbejde videre med efter besøget
- En generel indføring i at arbejde med kvinder og minoriserede grupper i kulturen

Du kan vælge det ud, der passer til det forløb og de elevforudsætninger, du arbejder med.

Rigtig god fornøjelse!

Skoletjenesten på Arbejdermuseet

Kort introduktion til undervisningen

Undervisningen på Arbejdermuseet er funderet i en socialkonstruktivistisk forståelse af læring, hvorfor undervisningsforløbet: *Kvindeliv – Ud af skyggen* er dialogisk og tager afsæt i elevernes holdninger, fortolkninger og refleksioner. Igennem forløbet vil eleverne gennem fortidige og nutidige dilemmaer, som kvinder og mænd har stået i før dem, blive udfordret på egne holdninger og stillingtagen. Forløbet fordrer derfor **aktiv deltagelse** fra eleverne, da deres udgangspunkt danner rammen om de diskussioner, forløbet tager op.

Vi ved, at det kan være sårbart at indgå i samtaler og diskussioner om køn, seksualitet og ligestilling, men gennem dialogiske-demokratiske principper for undervisning samt gennem et stærkt fokus på inklusion og repræsentation, vil vores undervisere søge at skabe trygge rum for elevdeltagelse.

Forløbets varighed: 90 minutter + forberedelse

Elevarbejdsformer i undervisningen:

- Undersøgelse af udstillingen.
- Dilemmaer knyttet til for- og nutidens: ret til egen krop, ligeløn, valgret, det lønnede og ulønnede arbejde, at være ny (og minoritet) et sted, samtykketekultur og organisering.
- Gruppearbejde med kort læsning, diskussion, dialog, lytning og korte præsentationer.

Læringsmål for forløbet:

Forløbet understøtter kernestofområder fra henholdsvis:

Historie:

- Forandringer i levevilkår, teknologi og produktion gennem tiden
- Hovedlinjer i Danmarks, Europas og verdens historie fra Antikken til i dag
- Politiske og sociale revolutioner
- Demokrati, menneskerettigheder og ligestilling i nationalt og globalt perspektiv
- Historiebrug og -formidling
- Historiefaglige teorier og metoder

Samfundsfag:

- Magt- og demokratiopfattelser samt rettigheder og pligter i et demokratisk samfund, herunder ligestilling mellem kønnene
- Samfundsforandringer og forholdet mellem aktør og struktur
- Politisk meningsdannelse og medier, herunder adfærd på de sociale medier

Dansk:

- Litteraturanalyse og -fortolkning
- Anvendelse af relevante litterære metoder
- Litteratur-, kultur-, og bevidsthedshistoriske perspektiveringer

For både **Historie**, **Samfundsfag** og **Dansk** kommer eleverne til gennem kildearbejdet at blive i stand til at **behandle og diskutere** historiske, nutidige og fremtidige **problemstillinger og forandringsmønstre**. Eleverne kommer yderligere til gennem analysearbejdet at blive i stand til at diskutere og perspektivere mennesket som **historieskabt eller -skabende** og analysere **samspillet mellem mennesker, natur, kultur og samfund gennem tiderne, hvilket understøtter elevernes demokratiske dannelse**

Før Kvindeliv – Ud af skyggen – forslag til forberedelse

Forløbet kræver i princippet ikke meget forberedelse, da vi ønsker at møde elevernes umiddelbare forforståelse fra livsverden og sammen udvikle og -forske den. Dog kan I med fordel arbejde med én eller flere af nedenstående digitale læremidler med didaktiseret podcast om henholdsvis:

- [Retten til ligeløn.](#)
- [Retten til fri abort.](#)
- [8. marts – Kvindernes Internationale Kampdag.](#)

Efter Kvindeliv – Ud af skyggen – forslag til konsolidering og videre arbejde

Nedenfor finder I vores idéer til, hvordan I kan arbejde videre med nogle af de tematikker, eleverne kommer til at berøre på Arbejdermuseet, ligesom vi kommer med idéer til, hvordan I kan konsolidere den viden og de erkendelser, eleverne får opbygget på museet.

Opsamling på besøg:

For at skabe kontinuitet i elevernes læring, anbefaler vi, at I tilbage på skolen beder eleverne om at skrive tre ting ned på en post-it over ting, de tager med sig fra besøget på Arbejdermuseet. Det kan være for eksempel være ting, som:

- de har undret sig over
- de har fundet spændende
- der har overrasket dem
- de vil fordybe sig mere i
- der gav dem nye perspektiver

Tavle med historiske personer – Hvem er ellers i skyggen?

Under undervisningen på Arbejdermuseet skal eleverne tænke på tre personer fra historien. Ud fra deres bud laver vi en fælles tavle og diskuterer, hvorfor det lige præcis er de personer, de kommer til at tænke på. Vores erfaring er, at de personer, eleverne husker, primært er hvide, vestlige, heteroseksuelle, ciskønnede mænd.

Diskuter, hvilke personer, perspektiver og historier, der ikke er repræsenteret. Er der andre end kvinderne, der også er i skyggen?

For eksempel:

- Oprindelige folk
- Minoritetsetniske grupperinger
- Seksuelle minoriteter
- Funktionsnedsatte
- Det globale syd
- Tyende, fattige, hjemløse
- Skyggesidens historie

Ud fra jeres diskussion over, hvem der er i skyggen, kan I med fordel diskutere:

- Hvorfor ser elevernes historiebevidsthed sådan ud?
- Hvad betyder det for deres møde med verden? Hvorfor?
- Hvad kan man gøre for at ændre historiebevidstheden? Hvorfor?
- Er det i orden, at elevernes historiebevidsthed ser ud, som den gør? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvem er ellers i skyggen? – Giv dem plads i historien

Det er ikke kun kvinder, der ikke er repræsenteret, eller som er misrepræsenteret i historiefremstillingerne. Foretag kildekritiske læsninger af jeres historiefremstillingstekster. I kan med fordel arbejde med følgende opmærksomhedspunkter:

- Hvis historien bliver fortalt?
- Hvem er helte, og hvem er skurke?
- Fra hvis perspektiv ser vi historien?
- Hvem er nævnt ved navn? Hvem er ikke nævnt ved navn, men blot en del af gruppe?
- Hvis historie mangler at blive fortalt?
- Lav optællinger over navne og grupperinger nævnt i jeres fremstillinger og reflekter over, hvad tallene betyder for udviklingen af historiebevidstheden.

Foretag en dialogisk plenumopsamling ud fra jeres fund i historiefremstillingen og diskuter, hvordan historiefremstillingerne påvirker elevernes historiebevidsthed.

I kan med fordel skrive, indtale eller tilføje afsnit til jeres historiefremstillinger, hvor I indarbejder de grupper, der er i skyggen.

Mindesmærker

[I København er der fem gange så mange statuer af dyr, som der er af kvinder.](#) Men hvordan kan vi få flere mindesmærker i vores historiekultur, der repræsenterer samfundet, og hvordan skal de se ud? Foretag en dialogisk samtale i plenum over, hvilke personer og grupperinger, der er i skyggen, og hvem der skal have mindesmærker. Eleverne kan nu udvælge en person eller gruppering, som de vil lave mindesmærker over.

- I kan for eksempel bruge:
  - o modellervoks
  - o papmache
  - o ler
  - o tekstiler
  - o pap
  - o maling
  - o papir
  - o dåser
  - o metal
  - o affald
  - o mælkekartoner

Lad eleverne skrive korte tekster over deres mindesmærke og personen eller grupperingen. I udformningen af erindringssteder bed da eleverne om at indtænke erindringsstedets **materielle, symbolske og funktionelle lag** (se herunder for en model til analyse inspireret af Pierre Nora). Afslut med at diskutere, hvordan historiekulturen former vores historiebevidsthed, og hvad det vil betyde, at den repræsenterer samfundet.

I kan med fordel afholde en fernisering for skolen og/eller forældrene.

Model til analyse af mindesmærker:

Når man skal udforme og analysere erindringssteder, kan man tage udgangspunkt i stedets **materielle, symbolske og funktionelle lag** (Inspireret af Pierre Nora).

Det materielle lag	Det symbolske lag	Det funktionelle lag
Alt det, der møder os	Hvilken betydning tillægges erindringsstedet?	Hvordan bruges erindringsstedet?
Form, materiale, motiv, placering, indskrift	Hvilken betydning er det tidligere blev tillagt?	Hvem bruger det?
Hvad forestiller det?	Hvorfor tillægges og har det været tillagt denne betydning?	Hvordan stemmer brugen overens med intentionen?
Hvem har lavet det?	Hvorfor blev det opført/hvilket behov var der?	
Hvordan er afsender- og modtagerforholdet?	Hvorfor tillægges det denne betydning?	
Hvem har taget initiativ til erindringsstedet?	Hvorfor den valgte placering?	
Hvem har finansieret erindringsstedet?		

Print gerne [dette elev-handout](#) ud til eleverne, når de skal lave deres egne mindesmærker, så de kan udfylde det, inden og mens de arbejder.

Skriv eller indtal erindringer

Den franske forfatter og nobelprisvinder Annie Ernaux mener, at vi har en "erindringspligt", så vi konfronteres med de livsvilkår, fortidens kvinder og mænd havde før os. Bed eleverne om at skrive eller indtale:

- Deres egne erindringer.
- Eller et familiemedlems erindringer.

I kan også arbejde med erindringer på hele skolen, så skolen har en erindringsbank til eftertiden.

Interview af personer, der står i skyggen:

Diskuter, hvilke personer og grupperinger, der står i skyggen i dagens samfund. Det kunne være:

- Kvinder
- Etniske minoriteter
- Seksuelle minoriteter
- Psykisk syge
- Hjemløse
- Funktionsnedsatte

Eleverne kan i grupper tage kontakt til en organisation eller person, der repræsenterer en gruppering, der er i skyggen og interviewe vedkommende og enten skrive eller indtale deres historie.

I kan for eksempel lade jer inspirere af:

- [Menneskebiblioteket](#)
- [Gadens stemmer](#)
- [Mino Danmark](#)
- [DFUNK](#)
- [Dansk kvindesamfund](#)
- [Kvinderådet](#)
- [Dansk Handicapforbund](#)
- [Sind – Landsforening for psykisk sundhed](#)
- [Sex og Samfund](#)
- [LGBT+ Danmark](#)

I kan også være kreative med elevernes formidling og lave en udstilling med elevernes indsamlede materiale. Hvordan vil de formidle deres person eller gruppering?

- De kan tage portrætfotos og lave en kort informerende tekst til deres gruppering.
- De kan kuratere genstande, der opsummerer personens/grupperingens historie og koble en kort informerende tekst til.
- De kan skabe/modellere et mindesmærke, der symboliserer deres indsamlede viden og koble en kort informerende tekst til.

Inviter skolen, de interviewede og resten af skolen til fernisering over de mennesker, der står i skyggen.

Gadenavne og byrum

Vores byrum afspejler ikke samfundet. I kan med fordel lave en byvandring i jeres lokalområde og optælle, hvor mange gadenavne eller pladser, der ikke omhandler:

- Lokationer
- Herrenavne
- Størrelsesforhold

I kan komme med bud på, hvad gadenavnene og pladserne alternativt kunne hedde og i et tværfagligt forløb med dansk arbejde med skrive argumenterende tekster over, hvorfor byrummet og gadenavnene skal ændres.

Alternativt kan I kontakte kommunen eller byrådet og pitche idéerne til navne, grupperinger og markeringer i historien, der skal afspejles i byrummet.

Navnene kunne for eksempel være kvinder, der har haft eller har betydning i jeres lokalområde.

Kritisk læsning af litteraturkanonen

Der er [15 punkter på den danske litteraturs kanon](#), hvoraf kun en enkelt er kvinde.

Fortag en kildekritisk læsning af litteraturkanonen ud fra følgende spørgsmål:

- Hvorfor ser litteraturkanonen ud som den gør?
- Hvilken (litterær) verden præsenteres vi for ud fra kurateringen? Hvorfor?
- Hvilken (litterær) verden præsenteres vi **ikke** for ud fra kurateringen? Hvad betyder det for vores perspektiv?
- Hvordan repræsenterer eller afspejler kanonen vores samfund? Hvorfor?
- Hvad kunne nuanceres eller tilføjes? Hvorfor?
- Hvad opfattes som vigtigt? Hvorfor?
- Hvad opfattes ikke som vigtigt?
- Hvordan kunne den udvides?

- Hvem mangler? Hvorfor?

I kan med fordel lave jeres egen litteraturkanonliste. Vi ønsker at indsamle kanonlisterne, hvorfor I meget gerne må sende kanonlisterne til ams@arbejdmuseet.dk.

Læs kvindelige forfattere

På den danske litteraturkanonliste er blot to ud af femten kvinder. De to er Karen Blixen og Tove Ditlevsen, men der findes mange andre kvindelige forfattere, I kan læse. Nedenfor finder du bud på, hvem I kunne læse. Ved at klikke på linket, kommer du til Dansk Kvindebiografisk Leksikon, hvor du kan lære forfatteren bedre at kende og få et indblik i de værker, kvinden har skrevet.

- [Agnes Henningsen](#)
- [Amalie Skram](#)
- [Benthe Østrup Madsen](#)
- [Caja Rude](#)
- [Cecil Bødker](#)
- [Dea Trier Mørch](#)
- [Inger Christensen](#)
- [Karen Blixen](#)
- [Karin Michaëlis](#)
- [Leonora Christina](#)
- [Marie Bregendahl](#)
- [Mathilde Fibiger](#)
- [Pauline Nielsen](#)
- [Suzanne Brøgger](#)
- [Thit Jensen](#)
- [Thomasine Gyllembourg](#)
- [Tove Ditlevsen](#)
- [Vibeke Vasbo](#)
- [Vita Andersen](#)

Genstande:

Genstande kan konkretisere noget abstrakt og skabe et sprog en forståelse på tværs af tider og kulturer.

Bed eleverne om at medbringe en genstand i skolen, der for dem opsummerer ordet: "**Kvindeliv**".

I skolen, bed da eleverne om i små grupper at præsentere deres genstand ud fra følgende spørgsmål:

- Hvorfor har du taget lige præcis den genstand med?
- Hvad opsummerer/symboliserer den for dig? Hvorfor?
- Hvad kan den fortælle os?

I plenum foretag efterfølgende en fælles dialogisk opsamling over elevernes genstande og se gerne, om der er genstande, tematikker, overvejelser eller refleksioner, der går på tværs af klassen og diskuter, hvorfor det ser ud, som det gør.

Brevkassen:

Brevkasserne fra Caja Rude og Tove Ditlevsen rummer et helt unikt indblik i de livsvilkår og dilemmaer, som kvinder, mænd og unge har stået i. I kan med fordel læse [disse dilemmaer i klassen](#), og vi anbefaler, at du indleder med at læse dilemmaet op for klassen uden at læse svaret. Bed eleverne om at diskutere følgende:

- Hvad ville man svare ud fra fortidens mentalitet og samfundsnorm? Hvorfor?
- Hvordan ville man svare i dag? Hvorfor?
- Er det et dilemma i dag? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er der lignende situationer i dag? Hvilke? Hvordan ser de ud? Hvorfor?
- Kan eleverne spejle sig i dilemmaet? Hvorfor og hvordan? Hvorfor ikke?

Foretag en dialogisk plenumopsamling ud fra elevernes bud og læs herefter svaret på dilemmaet op for klassen. Diskuter efterfølgende:

- Hvad tænker eleverne om svaret? Hvorfor?
- Hvorfor bliver der mon svaret, som der gør?
- Overrasker svaret eleverne? Hvorfor/hvorfor ikke?

Du kan også bede eleverne om at skrive eller indtale svar på dilemmaet ud fra fortidens perspektiv. Dette udvikler elevernes historiske empati og muligheden for udvikling af perspektivskifte.

Arbejd videre med temaer berørt på Arbejdmuseet:

I kan med fordel arbejde videre med kvindernes plads i historien eller dykke dybere ned i de tematikker, eleverne har arbejdet med under besøget på Arbejdmuseet. Tematikkerne er:

- Kampen for fri abort
- Kampen for ligeløn
- Valgretten
- Kønlige idealer gennem tiden
- Retten til krop og sex

I kan med fordel bruge de to digitale læremidler med tilkøbt podcast til:

- [Kampen for fri abort](#)
- [Kampen for ligeløn](#)

I kan med fordel anvende uddrag, dele eller alle nedenstående lærematerialer:

- Læs: [Andre sider af kvinder og tyendes stemmeret – et undervisningshæfte til ungdomsuddannelserne](#) af Rikke Halberg (2015).
- Læs: [De danske kvinders historie](#) af Dorthe Chakravarty & Hanne Mortensen (2023).
- Læs: [Determinkrop.dk](#) fra Sex & Samfund.
- Læs: [Kvinde Kend Din Historie](#) af Gry Jexen (2021).
- Læs: [Kvindens valgret – frihed, lighed og stemmeret](#) af Linda Andersen & Tanja Sprenger (2010).
- Læs: Temapakken hos danmarkshistorien.dk over [Kampen for kvinders valgret 1871-1915](#) (2012).
- Læs: Temapakken hos danmarkshistorien.dk over [Kvindekamp og kønsroller, 1960-1985](#) (2012).
- Læs: [Underviserportalen](#) fra Sex & Samfund.
- Læs og se: [Kropsidealer gennem tiden](#) Fra Børnetelefonen (2023).
- Lyt til: [Hvorfor er vi så utilfredse med vores kroppe?](#) Fra GirlTalk (2023).
- Lyt til: [Kvinde kend din historie](#) af Gry Jexen.
- Se: [Blev Danmark egentlig demokratisk med vedtagelsen af Grundloven i 1849?](#) fra Aarhus Universitet på YouTube.
- Se: [Afsnit 8, 9 og 10 i Historien om Danmark](#) fra DR (2017).
- Se: [Ludere, lommetyve og lirekassemand](#) af Liv Thomsen.
- Se: [Kvinder i arbejde](#) fra Danmark på film – Det danske filminstitut.
- Se: [Kvindefestival '74](#) af Janne Giese og Henning Camre (1974).
- Se: [Vejen er lang: om kvindebevægelsens om historie](#) af Mette Knudsen (2016).

Generelt om kvinder og minoriserede grupper i historien og kulturen:

Vores historie og vores kultur er generelt dikteret og skrevet "oppefra" af magten og eliten, hvorfor man skal grave mere og lede længere, hvis man vil belyse dem, der historisk har været og er underrepræsenteret.

Man kan sagtens arbejde med kvinder og andre minoriserede grupper i kulturfagene, det handler blot om perspektiv. Nedenfor finder du bud på, hvordan du kan inkludere kvinder i din undervisning:

- Hvis I arbejder med **krigshistorie**, kan I belyse:
  - o Hvordan påvirkede krigen kvinderne og hverdagslivet? Hvilke valg, var de nødt til at træffe for at få hverdagen til at hænge sammen?
  - o Hvordan har kvinder gjort modstand? Hvordan engagerede de sig? Hvor engagerede de sig?
  - o Hvordan er livet mon, når dem, man er i familie med, er sendt i krig?
- Hvis I arbejder med **slavegjorte mennesker**, kan I belyse:
  - o Hvordan kvinderne livsforhold var i kontrast til mændenes og diskutere, hvorfor de var som de var.
  - o I kan arbejde med [Queen Mary og The Fireburn](#).
  - o Hvordan omsorg og børnepasning spillede sammen med arbejde i kolonierne.
- Hvis I arbejder med **oprørshistorie**, kan I belyse:
  - o Hvilke dilemmaer har kvinder stået? Hvorfor?
  - o Hvad har kvinder kunnet tabe og vinde i et oprør? Hvorfor?

Overordnet kan I stille spørgsmålene:

- Har historien været anderledes fra et kvindeligt perspektiv? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvordan ville historien lyde, hvis den også fokuserede på hverdagslivet? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvordan har beslutninger truffet i hos magten og eliten påvirket dem, vi normalt ikke hører? Hvorfor?

